

Dil-Kültür, Dil-Cins,
Dayanışma ve Kibarlık

Dil-kültür

- Dilin sesleri, sözcükleri ve sözdizimi ile dünyayı deneyimleme biçimi arasında bir ilişki var
- Kültür
  - Bireyin belli bir toplumda işlev sağlayabilmesi için gereksinim duyduğu temel bilgi
  - Bireyin bir toplumun üyelerince kabul edilebilir davranış biçimleri geliştirmesi
    - Toplumsal edinim

Dil-kültür

- Dil kültür ilişkisi
  - Dilin yapısı bir dilin konuşucularının dünyayı nasıl gördüğünü belirler
  - Kültür dili etkiler
  - İkisi birbirini çok az etkiler ya da hiç etkilemez

Dil-kültür

- Sapir-Whorf hipotezi

- Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf

- Dil-kültür ayrılmaz biçimde birbiriyle ilişkili
    - Biri olmadan diğeri anlamak mümkün değil
    - Whorf

«Dil sistemi düşüncelerin belirleyicisidir. Bireyin zihinsel etkinliklerinin programı, rehberidir. Düşüncelerin formüle edilmesi bağımsız bir süreç değil, belli bir dilbilgisinin parçasıdır. Farklı dilbilgilerine göre farklılaşmalar gösterir. Dünya, zihinlerimizle organize edilmesi gereken bir izlenimler bütünüdür. Doğayı parçalara ayırır, kavramlara göre organize ederiz, önem yükleriz. Çünkü biz de böyle bir düzenin parçasıyız. Dil topluluğunda var olan ve dilin örüntülerinde kodlanan bir anlaşma vardır. Bu anlaşma örtüktür.»

«Tüm gözlemleyiciler dünyanın aynı fiziksel kanıtlarıyla aynı resme bakmazlar. Sadece dilsel alt yapıları aynı olduğu sürece bu durum geçerlidir.»

Dil-kültür

- Sapir-Whorf kuramı
  - Dilsel belirlemecilik (linguistic determinism)
    - Dil, dilsel olmayan düşünceyi belirler
  - Dilsel görecelik (linguistic relativity)
    - Farklı dil konuşucuları farklı düşünür
    - Farklı dil konuşucuları farklı yapıda diller konuştukları için dünyayı farklı algılarlar

Dil-kültür

- İddialı görüş
  - Dil düşünceyi belirler
  - X dilinin konuşucusu dünyayı Y dilinin konuşucusundan farklı biçimde anlar
- Daha az iddialı görüş
  - Dilin yapısı, konuşucunun belirli bilişsel süreçlerini etkiler
  - Bu nedenle farklı dillerin yapıları bilginin sunumunu etkiler

Dil-kültür

- Farklı yapılardaki dillerin konuşucuları dünyayı farklı algılayacaktır
  - Diller belli özellikleri adlandırmak için belli sözcüklere sahip olur
    - Meslek, ticaret, teknoloji
  - Dillerin yaptığı ayrımlar söz konusu ayrımların konuşucular tarafından algılanmasını kolaylaştırır
    - Cins, dilbilgisel kategori
  - Dilbilgisel kategoriler sadece dünyayı belli biçimde algılamasını sağlamaz, ayrıca algılamayı sınırlar. Dilin sana izin verdiği kadarını algılersin
    - Dil “dünya görüşünü” kontrol eder

Dil-kültür

- Whof'un gözlemi
  - Gaz dolu bidon (İngilizce)
    - "full" "empty" – sıvı içeriğine göre dolu ya da boş olduğuna karar veriliyor
    - Boş → gaz dolu
  - Hopi dili ile Avrupa dilleri
    - Zamanın kavramlaştırılması
    - SAE → Process/ Hopi dili → fixed

Sınıflandırmalar

- Diller kendi içinde birim sınıflara ayrılır
  - Ünlü/ünsüz
  - Adlar/eylemler
  - Düz tümceler/soru tümceleri
- Akrabalık terminolojisi
- Renk terminolojisi
  - (1) Siyah ve (2) Beyaz
  - (3) Kırmızı
  - (4) Sarı, (5) Yeşil
  - (6) Mavi, (7) Kahverengi
  - Gri, pembe, mor, turuncu
  - Sütü kahve, kızıl, ateş kırmızı
    - Renk spektrumu objektif olarak var. İnsan bilişsel olarak bunu kavrayabilecek yetide. Teknolojik değişiklikler ortaya çıktıkça, insan bunları ayırt etmeye ihtiyaç duyar.

Dil ve Cins

- Değişkenlik olgusu
  - Bölgesel, toplumsal, siyasal, bölgesel, bireysel etmenlere göre değişir
- Dillerin yapısı, sözvarlığı ve kullanımı arasında kullanıcıların cinsleri arasında ilişki var mıdır?
- Aynı dili konuşan kadın ve erkeklerin dil kullanımlarında farklılıklar var mıdır?
- Kimi dillerdeki dilbilgisel ulam olan cins ile genel cins arasında bir bağlantı var mıdır?
  - He/she/it → “O” yerine
  - Le/la → “The” yerine
    - Wardaugh
      - “Dilde cins” ayrımı yoktur

Dil ve cins

- Kadınlardan söz edilirken kullanılan dil
- Kadınlar ve erkeklerin dillerinin yapısal/sözcüksel özellikleri
- Kadınlar ve erkekler arasındaki iletişim/ayrılıklar

Kadınlardan söz edilirken kullanılan dil

- Kadın ve erkeklere ilişkin kullanılan sözcük ve deyimlerde kadınlara karşı bir tutum gözlenmiştir
  - Olumsuz çağrışımları var
    - Eksik etek, kadana, evde kalmış...
  - Erkekleri aşağılamak için
    - Kadın gibi, efemine...
- Kadınların uğraşlarını belirtirken önüne “kadın” eklenir
  - Kadın yargıç, kadın doktor, kadın şoför
  - *Kadın öğretmen

Kadınlardan söz edilirken kullanılan dil

- Örtmece sözcükler erkeklerden çok kadınlarla ilgilidir
  - İng, woman
    - Lady, young lady
  - Türkçe, kadın
    - Bayan, hanım

*İngilizcede «Gentleman» örtmeceli anlam içermez

«Lady» kimi zaman değersizleştirir

Cleaning lady vs lady doctor

Kadınlardan söz edilirken kullanılan dil

- R.Lakoff
  - Yetişkin erkek için hiçbir zaman «boy» (oğlan) kullanılmaz, ama yetişkin kadın için «girl» (kız) kullanıldığını öne sürer
- Hint-Avrupa dillerinde bekar ve evli kadınlar için farklı çağrı biçimleri bulunmaktadır
  - İng: Miss-Mrs
  - Frn: Madam-Matmazel
  - Alm: Frau-Fraulein
  - Meslekler için de aynı şey geçerli ama şimdi düzenleniyor
    - Policeman-police officer
    - Chairman-chair officer
    - Salesman-sales person
    - Tr. Biliminsanı

Kadınların ve erkeklerin dillerindeki yapısal ve sözlüksel özellikler

- Kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımlar
  - Biyolojik yapıyla
  - Toplumsallaşma sürecinin farklı olmasıyla açıklanabilir
- Kadınlar ve erkekler birbirlerinin kullandıkları dilsel ifadeleri ve yapıları anlar ama kullanmaz

Kadınların ve erkeklerin dillerindeki yapısal ve sözlüksel özellikler

- Farklılıklara kanıt oluşturacak araştırmalar
  - Carib Adası yerlileri
    - Arawak kabilesinin yaşadığı adaları ele geçirerek kadınlarla evlenmiş
    - Kadınlar Arawak dilini öğrenip kızlarına öğretmiş
    - Erkek çocuklar babalarının dilini öğrenmiş
    - İlk örnek
  - K/E dillerinde sesletim farkı olabilir
  - Sözcük bilgisi ve sözcük seçimi
  - Eklenti soruları ve eklentiler
  - Kimi dillerde kadınların bazı sözcükleri kullanmaları tabu
    - Afrika Bantu → kayınbaba/kayınbirader adı söylenemez
    - Tr.de kırsal kesimde kadınlar kocalarına adıyla hitap edemez (kardeşiniz, oğlunuz...)

Kadınların ve erkeklerin dillerindeki yapısal ve sözlüksel özellikler

- Kimi dillerde kadınlar ve erkekler farklı ek ve sözcükleri kullanırlar
  - Japonca
    - «ne» ve «wasi», «ore» ekleri
    - Dilbilgisel kural
- Kadınlar ölçünlü dil kullanmaya daha yatkın
- Göç durumlarında kadınlar anadillerini uzun süre kullanır, erkekler ikinci dili hemen öğrenir
- Az konuşmak kadın için;
Çok ve etkili konuşmak erkek için başarılı bir davranış

Kadınlar ve erkekler arasındaki iletişimsel ayrılıklar

- İletişim ayrılıklarının belirlenmesi için önemli bir inceleme verisi sunar
  - Yanlış anlaşılmalara (Gumperz, 1982)
    - Farklı etnik grup, cinsler ve mesleklerdeki bireyleri incelemiştir. Sebebi
      - Planlama ve yorumlama stratejilerinin farklı olması
      - Etnik gruplar arasında iletişim yetersizliği
  - Matz ve Broker (1982) ayrılıkları şöyle açıklar
    - Kadın-erkek ayrı alt kültürlere sahip
    - Konuşurken aynı varsayımlardan yola çıkmaz
    - Konuşma kuralları birbirinden farklıdır
  - Konuşurken baş sallama
    - Kadın: devam et, seni dinliyorum
    - Erkek: seninle aynı görüşteyim, seni anlıyorum

Kadınlar ve erkekler arasındaki iletişimsel ayrılıklar

- İletişim kuralları çocuklukta edinilir
  - İletişim alışkanlıklarında arkadaşlar etkilidir
    - Kızlar kızlarla, erkekler erkeklerle sık birlikte dir

Kadınlar ve erkekler arasındaki iletişimsel ayrılıklar

- Deborah Tannen (1982, 1990)

- Ayrılıklar

1. K ve E farklı deneyimlerden geçmesinden kaynaklanır
2. Yakınlık ve bağımsızlık çelişkisinin dengelenmesine bağlıdır

K – yakınlığa

E – bağımsızlığa gereksinim duyar

YAKINLIK: anlatmak istenilen açıkça söylenmeden anlaşılması (ÜST İLETİ)

İLETİ: konuşmanın açık olan anlamı

Kadınlar ve erkekler arasındaki iletişimsel ayrılıklar

- ÜST İLETİ

- Tarafların ilişkilerine, söylediklerine, yaptıklarına, tutumlarına ilişkin bilgi veren yapı (söylenenin yorumlanmasını sağlar)
- Dolaylı anlatım biçimleridir
- Dayanışma gösterir
- Kadınlar dayanışmayı güç gösterisine tercih ederler
- *Pasta örneği

Kadınlar ve erkekler arasındaki iletişimsel ayrılıklar

3. Erkek için konuşma:

Yaşam bağımsızlığını korumak ve başarılı olmak için verilen uğraş

Kadın için konuşma:

İnsanların birbirini onayladığı, desteklediği ve anlaşmaya vardığı bir görüşme

*erkek için yakınlık ve birliktelik birincil amaç değil

4. Erkekler:

Genel konuşma ortamlarında daha rahat ve başarılıdır. Özellikle kalabalık gruplarda

Kadınlar:

Daha özel gruplarda başarılıdır.

*statü ve yakınlık ilişkileriyle açıklanır

Dayanışma ve kibarlık

- Dünyada yalnız olmadığımızı hissetmek, toplumun üyesi olmak için birbirimize yaklaşmak isteriz
- Bağımsızlığımızı korumak için aramıza mesafe koymak isteriz
  - Böylece hem bağımsız bir birey, hem de toplumun üyesi olmak için çabalarız
- Kibarlık
  - İnsan ilişkilerinde katılım ve bağımsızlık, özgürlük ve güven, tanıdık ve yabancı arasındaki denge

Dayanışma ve kibarlık

- Kibarlık kuralları bellidir
  - Çocuk dil edinirken
    - Kime ne zaman, nasıl davranacağını
    - Kime ne zaman, ne söyleyeceğini öğrenir
  - Konuşurken dilsel seçimler yaparız
    - NE söylemek istediğimizi
    - NASIL söylemek istediğimizi
    - Hangi tümce türünü, sözcükleri, sesleri kullanarak ne/nasıl söyleyeceğimizi seçeriz
  - Birşeyi NASIL söylediğimiz, NE söylediğimiz kadar önemlidir

Dayanışma ve kibarlık

- Dildeki seçimleri incelemek için
  - Hitap biçimleri
  - Kibarlık belirten sözler
  - Sen/siz adlarından birinin seçimi

Dayanışma ve kibarlık

- Hint-Avrupa dillerinin çoğunda sen/siz toplumdilbilimsel seçimin bir yönünü oluşturur
    - Tu/vous (Fransızca)
    - Tu/vos (Latince)
    - Ty/vy (Rusça)
    - Tu/lei (İtalyanca)
    - Du/Sie (Almanca)
    - Du/ni (İsveççe)
    - Esi/esis (Yunanca)
- T – dayanışma, V – kibarlık bildirir

SEN/SİZ

Karşılıklı *sen* kullanımı : (eşitlik)

a. $sen_1 \longleftrightarrow sen_1$

ölçünlü dili
kullanmama

b. $sen_2 \longleftrightarrow sen_2$

yakınlık

c. $sen_3 \longleftrightarrow sen_3$

dayanışma

SEN/SİZ

Karşılıklı *siz* kullanımı : (eşitlik)

a. $siz_1 \longleftrightarrow siz_1$

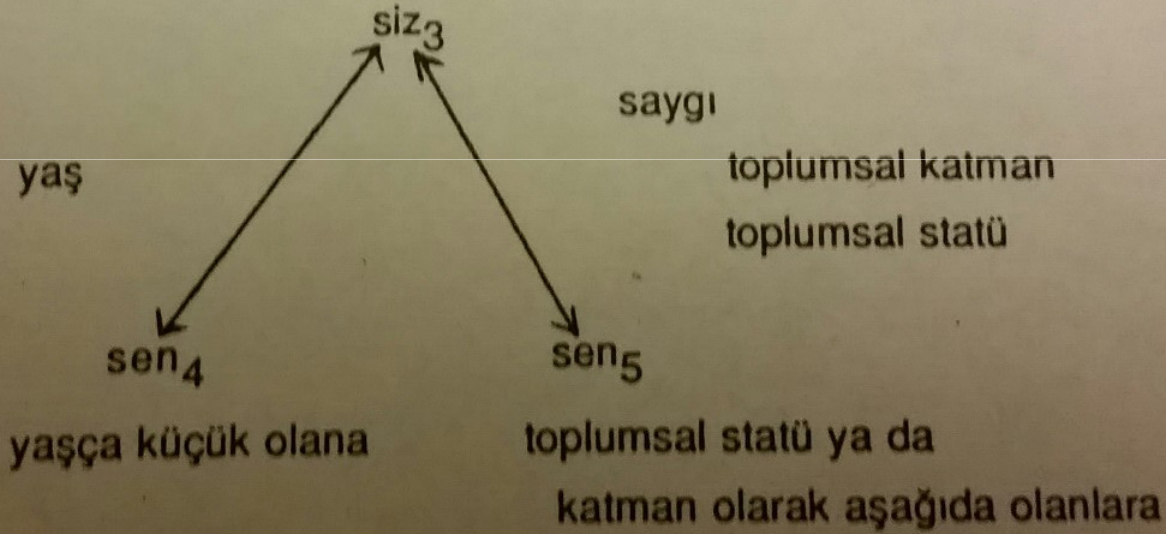
resmiyet

b. $siz_2 \longleftrightarrow siz_2$

mesafe

SEN/SİZ

Siz/sen ya da *sen/siz* kullanımı : (eşitsizlik)

Hitap biçimleri

- Karşınızdakine nasıl hitap edersiniz?
  - ??Polis: Afedersin canım, ehliyetini görebilir miyim?
- Seçiminizi ne belirler?
  - Örnek
    - Dr.Smith
    - Mr.John Smith
    - Smith
    - John
    - Johnnie
    - Doc
    - Mack
    - Sir
  - Hastası «dr», oğlu «baba», arkadaşı «John», karısı «Johnnie, canım»

Hitap biçimleri

- İngilizcede

- Ad-soyad unvan: Dr.John Smith
  - Güçte eşitsizlik
- Unvan-soyad: Dr.Smith
  - Eşitsizlik/tanınamama-tanıdık olmama
- Ad: John
  - Eşitlik/tanıma-tanıdık olma

Dr.Smith'ten John'a geçiş, güçlü olanın teklifiyle başlar.

Sadece ünvanla hitap, en az yakın iletişimi gösterir

Professor Chomsky, Professor'dan daha yakın

Hitap biçimleri

- Kibarlık
  - Bazı dillerde kibarlık önemlidir. Konuşucular üzerinde güçlü bir sistem kurar
  - Dil, toplumsal bir uzlaşımır
    - Japonca
    - Fransızca
    - Javanese (Enenozya'da konuşulan bir dil)